

Notes sobre les aportacions a l'estudi de Joan Maragall a propòsit de l'Any Maragall (2010-11)

Entre l'octubre de 2010 i el desembre de 2011, coincidint respectivament amb els cent-cinquanta anys del seu naixement i els cent anys de la seva mort, s'ha celebrat l'any dedicat a Joan Maragall. Ara fa cinquanta-un anys també es va celebrar el centenari del seu naixement, però eren totes unes altres circumstàncies i seria interessant contrastar la commemoració d'aleshores (que van incloure una visita del general Franco a una exposició d'objectes maragallians, i la seva assistència a les conferències fetes a la «Diputación») amb la commemoració actual per tal de felicitar-nos, és clar, pels canvis soferts, però també per veure la pervivència de determinats rituals. Un dels quals és aprofitar l'ocasió per publicar estudis sobre l'autor que, potser segons opinió dels editors o dels propis autors, altrament no tindrien sortida en el mercat. Alguns dels estudis sorgits al voltant d'aquell centenari, ell 1961, van resultar fonamentals per a les recerques sobre l'obra maragalliana fins a l'actualitat: són els treballs de J. Benet sobre Maragall i la Setmana Tràgica, la biografia de M. Serrahima o la monografia d'A. Terry.¹ És massa aviat per jutjar el paper que tindran els que han sortit ara, però el repàs que pretenem fer-hi aquí potser hi ajudarà.

Abans de seguir, però, cal dir que el que aquí citarem són només algunes (i potser no pas les més conegudes) de les nombroses conferències, publicacions, exposicions, espectacles i lectures, multimèdia, activitats educatives, espais i rutes i altres activitats que s'han succeït, i que el lector interessat pot repassar consultant la pàgina web que la Institució de les Lletres Catalanes ha instituït per a l'ocasió² (de fet, m'he limitat, per a indicar aquesta llista d'activitats, a copiar els epígrafs que la pàgina web presenta). Em centraré en la producció més lligada a l'àmbit acadèmic: parlaré per tant d'exposicions, de congressos i de llibres.

Pel que fa a les exposicions, trobem en primer lloc la que podríem denominar "institucional", perquè ha estat impulsada i finançada per Acción Cultural Española i la Institució de les Lletres Catalanes sota el comissariat de Jordi Castellanos; s'ha exposat primer al Palau Moja de

¹ És mera coincidència cronològica que l'any 2010 s'hagi publicat el volum V del *Panorama crític de la literatura catalana*, que inclou l'estudi de la recepció bibliogràfica de Joan Maragall en els darrers cinquanta anys (vegeu QUINTANA TRIAS, LLUÍS (2010). «Joan Maragall». *Panorama crític de la literatura catalana. V. Segle XX. Del modernisme a l'avantguarda*. BOU, ENRIC, Ed. Barcelona: Vicens Vives, p. 154-188).

² <http://www.joanmaragall.cat/>

Barcelona i després a la Biblioteca Nacional de Madrid. Pretén, diu J. Castellanos en el pròleg, posar de manifest la relació entre el poeta i l'intel·lectual. Aquestes exposicions tenen un impacte immediat per als visitants, i un altre de més llarg termini a través del catàleg³, en aquest cas bilingüe. Sovint aquests catàlegs inclouen un estat de la qüestió dels estudis sobre l'autor; en aquest cas, però, s'ha optat per una bona feina de selecció de textos i una recerca meritòria de documentació gràfica, i s'han inclòs noves traduccions al castellà de poemes i d'escrits en prosa. La segona exposició de pes, també institucional, a càrrec de la Biblioteca de Catalunya, ha estat exposada a l'Arxiu Maragall, i pretén mostrar "un Maragall d'equilibri tràgic", segons els comissaris Dolça Tormo i Jaume Trabal; s'articula segons quatre plantes: la ginesta, la rosa, l'ametller i el pi, que equivalen a quatre aspectes: el catalanisme, l'amor, la recerca del propi destí i l'excelsior. El catàleg⁴, aquest cop, conté un llarg estudi on es fa una lectura molt personal i molt directa de l'obra maragalliana, sense atendre gaire a la tradició interpretativa acadèmica. Tan important com això és la recerca minuciosa de textos i imatges, no totes conegudes, amb una compaginació molt acurada.

L'Any Maragall ha estat també ocasió per celebrar el primer Congrés Internacional Joan Maragall (setembre de 2011), organitzat per la Universitat de Barcelona, Acción Cultural Española i la Institució de les Lletres Catalanes, amb la col·laboració de la Universitat Autònoma de Barcelona i la Universitat Pompeu Fabra, i centrat en quatre aspectes: el pes de la música i les arts en la seva obra, la seva poètica, la seva implicació en el debat social, especialment en l'urbanístic, i el «Maragall després de Maragall». No se n'han publicat encara les actes, però es pot aventurar (qui això firma formava part del comitè organitzador i potser no és prou objectiu) que s'hi van presentar estudis importants; d'una banda, perquè hi van participar la majoria dels estudiosos més reconeguts sobre l'autor i la seva època (amb l'excepció d'alguns maragallistes, massa enfeinats fent d'organitzadors); d'altra banda, perquè hi van ser convidats també d'altres que, sense ser maragallistes ni tan sols filòlegs, van aportar perspectives (sobre la música, l'urbanisme o el moment històric) que ajudaran a entendre aspectes fonamentals de la seva obra.

Un altre congrés (de fet previ a l'anterior: novembre de 2010) ha estat «El pensament de Joan

³ (2011). *Joan Maragall. La paraula il·luminada. La palabra iluminada*. Madrid: Acción Cultural Española.

⁴ TORMO, DOIÇA / TRABAL, JAUME (2011). *Maragall, terror espiritual*. Barcelona: Biblioteca de Catalunya.

Maragall», que va organitzar a Girona la Càtedra Ferrater Mora. Aquí sí que hi van participar, entre d'altres, aquells maragallistes que en el cas anterior feien d'organitzadors; el llibre que recull les comunicacions⁵ dóna un estat de la qüestió força exacte de l'estat en què es troben el estudis sobre aquest autor, a partir de l'accés a nova documentació, o d'una relectura de textos feta sota noves perspectives. El pensament filosòfic i les creences religioses van ser els aspectes predominants, és clar, perquè aquest era el tema que ens havia convocat, però també s'hi van tractar d'altres lligats als debats intel·lectuals del moment (urbanisme, decadentisme...) i a caires biogràfics fins ara desconeguts.

Diverses universitats europees han organitzat jornades monogràfiques dedicades a l'esdeveniment: en citem algunes. A París, el *Seminaire d'études catalanes*, de la *Université Paris-Sorbonne*, va convocar el 2 de maig de 2011 una «Journée d'étude: La projection internationale de Joan Maragall»; hi van participar Adolfo Sotelo, Jordi Cerdà, Montserrat Roser, Jordi Castellanos, Mònica Güell, l'organitzadora i convocant, i qui això firma. A Roma, convocats pels professors Stefano Asperti i Isabel Turull de la *Università degli Studi di Roma «La Sapienza»*, es va celebrar el 19 de desembre de 2012 una «Giornata Joan Maragall alla Sapienza», amb la participació de Giuseppe Grilli, Nancy de Benedetto i qui això firma. Per al mes d'abril de 2012, l'Àrea de Català de l'Institut de Filologia Romànica de la *Universitat Adam Mickiewicz*, té previstes unes jornades sobre «La paraula viva en la poesia catalana: de Joan Maragall a la polipoesia». No tenim notícia, ai!, d'iniciatives semblants a Espanya fora de Barcelona.

Pel que fa als llibres publicats, d'entre la llarga llista de volums que, com hem dit, els editors han aprofitat per treure al mercat, cal esmentar d'una banda els que donen a conèixer l'obra de l'autor. En primer lloc les antologies de poesia, i especialment aquelles que van dirigides al públic infantil i juvenil⁶; no pretenen aportar res de nou, però amb la seva selecció configuren un cànon de lectures que sofreix poques però interessants variacions en el temps. També s'han

⁵ TERRICABRAS, JOSEP-MARIA, Ed. (2011). *Joan Maragall, paraula i pensament*. Girona: Documenta Universitaria.

⁶ Vegeu MAÑÀ TERRÉ, TERESA (2011). «Joan Maragall per a nens». *Serra d'Or*. Vol. 619-20. (Juliol-Agost), p. 55-58, per una primera aproximació a aquestes antologies. Volums dirigits a a un públic més general són: MARAGALL, JOAN (2010). *Antologia poètica i altres textos. Edició, introducció, notes i activitats de Pere Maragall*. Barcelona: Baula (La llum del far, 77); MARAGALL, JOAN (2010). *Poemes i elogis*. Alzira: Bromera. (Els nostres autors, 59). Per a un públic específicament universitari: MARAGALL, JOAN (2010). *El Comte Arnau. Estudi preliminar, propostes de treball i material complementari a cura de Lluís Quintana; edició a cura de Glòria Casals*. Barcelona: Educaula. (Educció 62, 63)

publicat (poques) antologies⁷ de la seva prosa periodística en català, i tant la selecció dels articles com els títols que les encapçalen, ens informen potser més de les inquietuds de la nostra època que no pas del pensament de Maragall; potser també diu molt de les inquietuds de la nostra època que no s'hagi editat cap antologia de la seva important obra periodística en castellà.

En segon lloc hi ha edicions de l'obra de Maragall que són producte d'una recerca estrictament filològica; en aquest sentit, cal esmentar la publicació, llargament esperada, d'un volum⁸ que reuneix tota la poesia: tant la publicada, en llibres i revistes, com la inèdita; junt amb la seva única obra de teatre. Aquesta edició és el preludi de l'edició crítica de tota l'obra, tant en poesia com en prosa, en català i en castellà, de propera publicació. Caldria finalment citar les traduccions de textos de Maragall a d'altres idiomes; en aquest moment hi ha algun projecte en marxa, però de fet la primera concreció ha arribat a través de la traducció a l'italià⁹ de dos textos teòrics fonamentals: *Elogi de la paraula* i *Elogi de la poesia*, acompanyats d'una traducció del «Cant espiritual», presentats per Francesco Ardolino.

Però encara queda el material inèdit, especialment referit a les dades autobiogràfiques, un aspecte sobre el qual encara tenim moltes mancances. Paradoxalment, potser, l'interès que arran de la mort del poeta va mostrar el seu entorn més proper a divulgar-ne l'obra, inclòs l'epistolari, n'ha acabat donant una imatge una mica estereotipada. Aquesta imatge ha estat discutida ja des d'aquells estudis dels anys 60, però ens manquen encara dades concretes sobre el seu dia a dia; a l'aportació de dades noves hi ha contribuït especialment Glòria Casals. D'una banda, amb un llibre molt ben presentat¹⁰, amb força documentació gràfica, que repassa els viatges de Maragall (excursions, estiuieigs...) per la geografia catalana, i que amplia de manera considerable un treball que Casals havia publicat fa quinze anys¹¹. D'altra banda, amb dos volums de textos inèdits, total o parcialment. El primer recull la correspondència entre Maragall

⁷ MARAGALL, JOAN (2010). *Adéu, Espanya!* Barcelona: Edicions 62. (Labutxaca); MARAGALL, JOAN (2010). *La independència de Catalunya*. Barcelona: L'Albí. (Espresso, 6).

⁸ MARAGALL, JOAN (2010). *Poesia completa. Edició de Glòria Casals i Lluís Quintana*. Barcelona: Edicions 62. (Labutxaca. Edicions 62)

⁹ MARAGALL, JOAN (2011). *Elogio della parola e della poesia, con il Canto Spirituale nella traduzione di Lello Voce. Cura del volume e traduzione di Nancy de Benedetto. Introduzione di Francesco Ardolino*. Napoli: Tullio Pironti.

¹⁰ CASALS, GLÒRIA (2010). *Joan Maragall: carnets de viatge*. Barcelona: Diputació de Barcelona.

¹¹ CASALS, GLÒRIA (1995). *Joan Maragall. Deu rutes literàries*. Barcelona: L'aixernador.

i la que havia de ser la seva dona, des de la primera carta de què tenim constància (no la primera que li envia) fins l'última que s'escriuen abans del matrimoni; és una correspondència rigorosament inèdita, perquè no havia estat mai recollida en cap de les edicions de les obres completes.¹² La introducció de la curadora reuneix i posa en ordre les dades que teníem fins ara sobre aquest episodi de la biografia del nostre autor. El segon llibre recull documents relatius a l'estada de Maragall a la Universitat de Barcelona: cartes als seus companys d'estudis, reproducció fotogràfica dels seus apunts, articles publicats a la premsa sobre alguns dels seus professors...¹³ No tot és inèdit però el recull permet una lectura ordenada dels escrits de Maragall en una època que el va marcar definitivament.

D'altra banda, tenim els estudis sobre l'autor. Alguns són prou antics, com *El meu Don Joan Maragall* de Josep Pijoan (1927), que en el seu moment va fer molt enrenou i que feia temps que estava exhaurit: ara s'ha reeditat amb criteris discutibles;¹⁴ també s'ha reeditat l'«homenot» de Josep Pla sobre Maragall de 1960, inclòs després a les *Obres completes* (vol. 10, 1968).¹⁵ Pel que fa als estudis nous, cal destacar-ne dos. D'una banda, el volum de Sam Abrams,¹⁶ que proposa «una lectura integral dels poemes dels cinc reculls de versos que va publicar», tot i que n'exclou els dedicats al Comte Arnau i la serie Haydé (11). L'autor inscriu el seu propòsit en la tradició anglosaxona dels «comentaristes» que, deixant de banda les exhibicions erudites, proposen llegir el poema sense més barreres. Això, i l'estil discursiu, volgutament col·loquial, fins i tot vehement, fa la lectura molt planera; d'altra banda, hi afageix atractiu el to polèmic, ja des de la seva dedicatòria inicial als «autèntics maragallians» (10) (que exclou, em temo, alguns pobres estudiosos que també hi han dedicat les seves hores), fins a la desautorització, més o menys explícita, d'algunes interpretacions. Abrams insisteix molt en la unitat de l'obra, i troba correlacions que de vegades han passat desapercebudes, i que d'altres cops semblen forçades. Ignorar o menystenir la bibliografia també té les seves trampes, i inevitablement

¹² MARAGALL, JOAN / NOBLE, CLARA (2011). *Cartes del festeig. Edició i introducció a cura de Glòria Casals*. Girona: Edicions de la ela geminada.

¹³ (2011). *Joan Maragall i la Universitat de Barcelona. Els estudis de dret, els amics, la literatura. Tria de textos. A cura d'Eduard Juanmartí, Thiago Mori i Pol Serrabassa; coordinació de Glòria Casals*. Barcelona: Universitat de Barcelona.

¹⁴ PIJOAN, JOSEP (2010). *El meu don Joan Maragall*. Barcelona: Quaderns Crema.

¹⁵ PLA, JOSEP (2011). *Joan Maragall: un assaig*. Barcelona: Destino.

¹⁶ ABRAMS, D. SAM (2010). *Llegir Maragall, ara*. Barcelona: Proa.

l'autor hi cau, però hi ha bones troballes i un esforç notable de rellegir un autor des d'una perspectiva independent. El segon volum és el d'Ignasi Moreta,¹⁷ sobre el pensament religiós de Joan Maragall, on vol mostrar que «els interessos religiosos de Maragall són vehiculats en bona manera pel llenguatge del catolicisme, però també (...) sobrepassen aquest llenguatge, que li resulta clarament insuficient per expressar-los» (24). Aquest llibre és en origen una tesi doctoral que qui això firma va codirigir, i per tant m'excusaran que m'estengui en les seves excel·lències, que em semblen evidents; d'altra banda, el llibre ha tingut un cert ressò (dins de les limitades capacitats de la nostra filologia) i ha permès un joc de rèpliques i contrarèpliques¹⁸ que pot aportar dades noves a un tema, el del pensament religiós expressat en l'obra literària, que les nostres Facultats de Lletres solen deixar de banda.

Finalment, cal destacar diverses aportacions en d'altres formats. D'una banda, dues de les revistes culturals (o *les* dues revistes) de caire general que tenim en català, *Serra d'Or* i *L'Avenç*, han dedicat sengles números monogràfics a l'esdeveniment; la primera, amb articles de J. Baqués, M. Casacuberta, J. Cornudella i T. Mañà;¹⁹ la segona, amb articles de J. Castellanos i M. Casacuberta.²⁰ D'una altra, és una molt bona notícia l'aparició del número 0 d'*Haidé. Estudis maragallians. Butlletí de l'Arxiu Maragall*,²¹ iniciativa de Francesco Ardolino (Universitat de Barcelona) i de Dolça Tormo (Arxiu Maragall); neix impulsada per la Biblioteca de Catalunya i té un format exclusivament electrònic: esperem que esdevingui la plataforma que farà duradora l'empenta adquirida pels estudis maragallians a partir d'ara. També iniciativa de la Biblioteca de Catalunya és «El món de Joan Maragall. Col·lecció visual de la vida i l'obra de l'autor»²², que ha posat en marxa la digitalització de bona part de la seva obra i del seu epistolari, i que està fent, puc donar-ne fe, molt més fàcil la feina als seus estudiosos.

¹⁷ MORETA, IGNASI (2010). *No et facis posar cendra. Pensament i religió en Joan Maragall*. Barcelona: Fragmenta editorial.

¹⁸ Algunes poden consultar-se a <http://lectordemaragall.blogspot.com>, un blog que permet obrir una nova plataforma de discussió i anàlisi de l'obra maragalliana. Un repertori de recursos en línia pot consultar-se a <http://www.joanmaragall.cat/ca/recursos>.

¹⁹ *Serra d'Or*. 619/620 (jul./ag. 2011)

²⁰ *L'Avenç*. 374 (set. 2011).

²¹ <http://www.bnc.cat/index.php/Fons-i-col·leccions/Arxiu-Joan-Maragall>

²² <http://www.bnc.cat/digital/jmaragall/>

En conjunt, podem considerar que l'ocasió ha estat ben aprofitada; aquí caldria, potser, una lamentació sobre la necessitat d'haver de crear efemèrides per animar a estudiar i publicar els autors més o menys canònics: en aquest cas, sigui com sigui, la collita ha estat profitosa.

Lluís Quintana Trias

Universitat Autònoma de Barcelona

Gener 2012